

VAN **SAFE** NAAR
BRAVE
SPACES

Peter Cristiaensen
Reyhan Görgöz
Denoix Kerger
Bart Van Bouchaute
Alexander Van Leuven

COLOFON

Auteurs: Peter Cristiaensen, Reyhan Görgöz, Denoix Kerger, Bart Van Bouchaute, Alexander Van Leuven

Eindredactie: Peter Cristiaensen

Vormgeving: Trien Pauwels (www.trien.org)

© De auteurs
Februari, 2023

Dit praktijkboek is een realisatie van Arteveldehogeschool in het kader van het Europese Interregproject Orpheus. Orpheus is een project gesubsidieerd door het Interreg 2 Zeeën-Programma 2014-2020, met cofinanciering door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (in het kader van subsidiecontract nr. 2S06-011) en de Arteveldehogeschool (via PWO-middelen).

Een publicatie van

a:artvelde
university of applied sciences

Met de steun van

Interreg
2 Seas Mers Zeeën
ORPHEUS
European Regional Development Fund

INHOUD

Inleiding	3
1 HET CONCEPT SAFE SPACE	4
Controverses rond het concept	4
De spanning tussen emancipatie en bescherming	5
Verbreiding van het concept	6
2 SAFE SPACES IN PREVENTIEWERK	8
Preventie een win-win?	8
Preventie volgens ORPHEUS	9
Vier spanningsvelden	10
3 JONGEREN AAN ZET IN SAFE SPACES	12
Van wie is de safe space?	12
Vier modellen van zeggenschap	13
Pleidooi voor maatwerk	15
4 VAN SAFE NAAR BRAVE	16
Collectiveren van grieven	16
Hoe kunnen safe spaces evolueren naar brave(r) spaces?	17
Ook een brave space moet safe zijn!	19
Conclusie	21
Eindnoten	22

INLEIDING

“ Een plek waar we gaan studeren. Een plek waar we ons kunnen terugtrekken als het thuis niet goed gaat. Een plek waar we met onze vrienden samenkomen omdat het thuis niet kan. Een plek waar we iemand in vertrouwen kunnen nemen als we het moeilijk hebben. Een plek waar allerlei activiteiten hun plek kunnen vinden en iedereen initiatief kan nemen. Een toegankelijk huis, met professionele begeleiders en hulpverleners, aanwezig en aanspreekbaar. Een plek waar altijd geluisterd wordt zonder te beoordelen, waar altijd hoop is en perspectief wordt gezocht. Gebaseerd op één oersterk fundament: vertrouwen en nabijheid. Kortom, een plek om te chillen en nog veel meer.

Zo droomden enkele Antwerpse jongeren en jeugdwerkers een aantal jaar geleden ‘hun’ plek. Intussen is die plek er en werd ze Safe Space vzw gedoopt. Die naam is geen toeval. Het begrip kwam overgewaaid uit de Verenigde Staten, waar hij oorspronkelijk vooral onder zwarte universiteitsstudenten werd gebruikt. Zij vroegen om eigen *safe spaces* zodat ze als *affinity group* konden samenkomen zonder geconfronteerd te worden met discriminerende opvattingen. Recenter manifesteerden dergelijke exclusieve plekken zich ook in het zog van Black Lives Matter en andere emancipatorische bewegingen.

Intussen is de term in Europa even gangbaar, bij dezelfde groepen maar ook bij zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden, in het sociaal werk en in het jeugdwerk. Ook daar krijgt de term de betekenis van een ‘veilige’ ruimte, exclusief voor een bepaalde groep. Voorlopig is theorievorming rond het begrip schaars. Voor onderzoekers blijft safe space een moeilijk af te bakenen concept, ook al wordt het steeds meer gebruikt en zal het vermoedelijk een blijvertje zijn.

Ook in het Europese Interreg project ORPHEUS – met partners uit België, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk – dook de term safe space al snel op. Aanleiding voor de start van ORPHEUS was de preventie van gewelddadig extremisme onder jongeren in kwetsbare situaties. Maar anders dan bij de toenmalige mainstream aanpak wou men de focus niet op ‘deradicalisering’ leggen. Die benadering biedt jongeren nauwelijks ruimte om hun grieven naar buiten te brengen. Voor jonge mensen vergroot ook het risico op stigmatisering en sociale vervreemding. Voor begeleiders in het jeugdwerk en het onderwijs komt bovendien de vertrouwensrelatie als basis voor een pedagogische relatie onder druk te staan.

Het uitgangspunt van het preventie-concept van ORPHEUS werd daarom het versterken van de veerkracht van jongeren.

Concreet zou dat vorm krijgen in ‘safe spaces’ die in de startdocumenten werden omschreven als: *“een locatie waar jongeren elkaar kunnen ontmoeten, ondersteund door professionals die ze vertrouwen. In die veilig ruimtes kunnen delicate onderwerpen comfortabel worden aangepakt, jongeren worden gestimuleerd tot verbondenheid met sociale instellingen en ze worden ondersteund bij het publiekelijk uiten van grieven; deze safe spaces zijn zo ingericht dat ze ons in staat stellen om pedagogische ondersteuning te bieden in plaats van disproportionele repressieve reacties.”*¹

Tijdens het traject werden in Mechelen, Antwerpen, Portsmouth, Dordrecht en Duinkerke proefprojecten opgezet. Al snel stelden we daar vast dat de initiële omschrijving van een safe space niet altijd overeenkomt met de complexe realiteit van organisaties en hun lokale context. Daarom werd besloten om de safe spaces van onderuit als experimenten te organiseren en uit die concrete praktijken te leren.

We wilden ook onderzoeken of die safe spaces jongeren in staat stellen om te reflecteren over hun ervaringen en veerkracht te ontwikkelen tegen de uitsluitingsmechanismen in de samenleving. Met andere woorden: kunnen safe spaces broedplaatsen worden voor emancipatorisch werken met jongeren? Later in het project zouden we dit herschrijven als: kunnen safe spaces ‘brave spaces’ worden?

Onze ervaringen uit de proefprojecten hebben we getoetst aan andere praktijkvoorbeelden en internationale literatuur. Het resultaat is deze publicatie. We geven mee wat we leerden over safe spaces en hun mogelijke inzet in het preventiewerk in de context van jeugdwerk en onderwijs. We onderzoeken hoe jongeren meer dan deelnemer kunnen zijn en ook zelf aan zet kunnen komen. En we bekijken hoe die safe spaces kunnen evolueren tot brave spaces.

1 HET CONCEPT SAFE SPACE

CONTROVERSES ROND HET CONCEPT

Hoewel safe spaces in pedagogische omgevingen als scholen en jeugdwerk verschijnen, zijn ze daar niet onbesproken. Regelmatig worden ze geassocieerd met het al even mistige concept 'woke'². Men weet niet goed wat er in die ruimtes gebeurt en vermoedelijk wekken ze net daarom bij beleidsmakers, school- en andere besturen – maar evengoed bij sommige jeugdwerkers en leerkrachten – nervositeit en soms aversie op. Hoe valt dat te verklaren?

WANTROUWIGE OUTSIDERS

Met safe spaces werken is inderdaad soms controversieel. Al is het niet altijd even duidelijk of dat te maken heeft met het concept op zich, of met de inhoud die er besproken worden. Lokaal en internationaal zien we safe spaces manifest geassocieerd worden met universiteiten en met feminisme, LGBTQIA+ activisme of antiracistische werkingen.³ Gemeenschappelijk lijkt dat ze zich inzetten voor sociale rechtvaardigheid en diversiteit. Maar in de literatuur wordt even goed naar totaal andere groepen verwezen. 'Doomsday Preppers' en 'Survivalists' onderhouden eveneens intense en veelal besloten contacten om zich voor te bereiden op de chaos die er aankomt.

Andere voorbeelden dichter bij het jeugdwerk dragen niet het label van safe space, maar hebben er wel alle kenmerken van. Wanneer Molenbeekse jongeren en jeugdwerkers verweesd het puin aanschouwen waarin hun gemeente na de aanslagen in Parijs en Brussel beland is, trekken ze zich terug. In afzondering proberen ze zin en betekenis te geven aan deze rampspoed om daarna versterkt en veerkrachtig terug naar buiten te komen.⁴ Nog minder zichtbaar zijn besloten groepen van allerlei plumeau op schimmige socialemediaplatformen. Van extreemrechts tot jongeren die zonder pottenkijkers in de chatkanalen van hun games samenklitten.⁵

Gemeenschappelijk in alle bovenstaande voorbeelden is de vermeende onveiligheid en de tendens zich terug te trekken of af te sluiten. Vertrouwen, een klassiek begrip uit het jeugdwerk, staat onder druk. Wantrouwen lijkt een fundamenteel kenmerk. Met als mogelijk risico dat deelnemers aan zo'n safe space blijven steken in een outsiderpositie of zich wentelen in een slachtofferrol.

EXCLUSIEF VS. INCLUSIEF

Blijkbaar trekken mensen zich graag terug in een safe space op basis van een identiteit of vanwege gedeelde traumatische ervaringen. Zo'n plek wordt een veilige ruimte waar ze zichzelf kunnen zijn en zich kunnen uitspreken. Vaak betekent dat ook dat ze afstand nemen: afstand van de daders of de bronnen van hun grieven, bijvoorbeeld politiemensen die stevast identiteitscontroles uitvoeren, maar even goed afstand van leerkrachten of jeugdwerkers die 'hen niet kunnen of willen begrijpen'.

Tegelijk sluit dit **exclusieve** kenmerk andere mensen uit, wat eveneens vaak wroeging veroorzaakt. Een beetje vreemd, want we leven in een samenleving die wemelt van 'exclusieve' clubs, groepen, sferen en gebeurtenissen. Maar blijkbaar is dat niet iedereen gegeven. Safe spaces van mensen met ervaringen van discriminatie verstoren kennelijk het zelfbeeld van onze **inclusieve** samenleving. "Wij zijn toch inclusief, waarom moeten zij zich dan nog afzonderen?", klinkt het dan.

Heel wat gemeenschappen, organisaties, scholen of jeugdwerkingen zijn er inderdaad van overtuigd dat ze 'veilig' zijn. Dat ze een plek zijn waar iedereen bescherming geniet en de vrijheid heeft om zichzelf te zijn (zolang de vrijheid van de andere niet

wordt beperkt). De vraag naar safe spaces besmeurt dit beeld. Aparte zwemuurtjes voor specifieke groepen of hate-speech-vrije ruimtes zijn maar enkele voorbeelden. De cis-man-vrijegroeg fruikt het tolerante beeld dat een stad van zichzelf heeft. Blijkbaar delen bepaalde groepen niet de ervaring van veiligheid om zichzelf te zijn. Ze sluiten zich af of willen net wijzen op hun ervaringen van onveiligheid en gefaalde inclusiviteit. Ook in scholen en jeugdwerkingen.

EMANCIPATIE

Op het eerste zicht lijkt dit een onoverbrugbare tegenstelling, maar uit literatuur en praktijken blijkt dat die exclusiviteitspositie een te verdedigen momentum kan zijn in een proces naar emancipatie en activisme in de zogenaamd 'inclusieve' samenleving. Bovenstaande opmerkingen over 'beleefde' onvei-

ligheid, wantrouwen en exclusiviteit zijn immers maar één kant van de medaille. In buitenlandse literatuur en lokale voorbeelden zien we dat safe spaces even vaak geassocieerd worden met emancipatorische ambities. Zo verwijst men bijvoorbeeld naar vrouwenbewegingen eind vorige eeuw. Ook zij creëerden veilige ruimtes om ervaringen van discriminatie te bespreken en uit te wisselen. Tegelijk identificeerden ze de achtergronden van dit onrecht en analyseerden ze de eigen maatschappelijke positie. Vandaaruit groeiden strategieën en actievormen tegen het patriarchaat. Hetzelfde gebeurde binnen LGBTQIA+ groepen en bij mensen van kleur. De ervaringen die zij in hun safe spaces deelden, kwamen zelden overeen met de doorsnee ideeën over veiligheid. Daarom wordt in dergelijke safe spaces intensief aan bewustwording gewerkt. Om vandaaruit stenen te gooien in de kikkerpoel van het maatschappelijk debat en acties op te zetten.

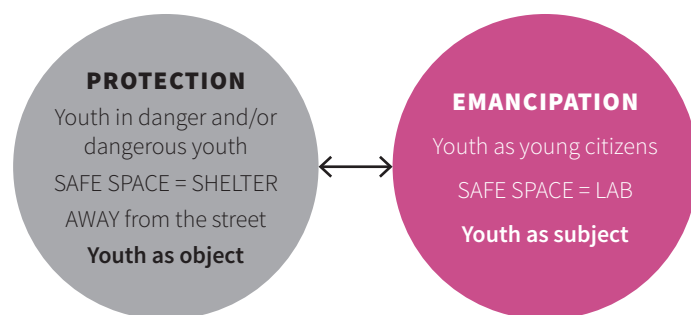
DE SPANNING TUSSEN EMANCIPATIE EN BESCHERMING

Met het opzetten van safe spaces kwam ORPHEUS in een spanningsveld terecht dat, noch voor het jeugdwerk noch voor het onderwijs, nieuw is: de spanning tussen **emancipatorisch werken** en de traditie om **kinderen en jongeren te beschermen**.

Aan het ene uiteinde staat de **bescherming** in een veilige plek, weg van de maatschappij, waar jongeren in een beschermde omgeving zich amuseren, spelen, experimenteren en leren. Een safe space als een shelter, beschermd tegen invloeden van buitenaf en beschermd tegen de onvoorspelbaarheid van hun eigen gedrag. Bescherming verwijst naar bovenstaande discussies over vertrouwen en wantrouwen, veiligheid en onveiligheid, exclusiviteit en inclusiviteit. Helemaal aan het uiteinde van het continuüm staat een shelter waarin jongeren compleet afgezonderd zijn, al dan niet overbeschermd door begeleiders die hen van de straat willen weghouden.

Aan het andere uiteinde staat **emancipatie** vanuit een veilige plek waar jongeren ervaringen delen, vormen van uitsluiting beter leren zien en kritisch leren denken. Een safe space als een mobiliserend labo, waar ze als jonge burgers experimenteren met vormen van participatie in de buitenwereld. Verder in deze publicatie zullen we dit benoemen als een brave space. Emancipatie verwijst naar discussies over bewustmaking en identiteitsvorming, psychologische verwerking van trauma's en activisme. Aan dit uiteinde van het continuüm wordt de safe space opengemaakt wanneer jonge mensen publiek op de bres gaan staan tegen vormen van onrecht die ze ervaren. Het spreekt voor zich dat een uitgesproken activisme voor de maatschap-

pij versturende effecten kan hebben, denken we maar aan de klimaatjongeren, #METOO of Black Lives Matter.

Safe spaces zijn er dus van alle soorten, zoals ook al uit de literatuur bleek. Maar in de context van deradicalisering staat het begrip **protection** wel centraal en zijn safe spaces aantrekkelijk. Het is echter niet altijd even duidelijk wie tegen wie beschermd moet worden. De samenleving zeker. Maar ook de jongeren? Er zijn voorbeelden van doorgeslagen preventie waarbij men teruggrijpt naar vroeg-interventie: doorgedreven repressieve maatregelen in bepaalde wijken, zogenaamde hotspots of risicozones. Allemaal in het belang van de gemeenschap en – naar verluidt – ook in het belang van de jongeren zelf.⁶

Concreet vertrok ORPHEUS van het idee dat 'bescherming' van jonge mensen tegen bijvoorbeeld 'grooming' uiteraard verdedigbaar is, maar niet mag doorslaan in het verwijderen van jongeren uit de publieke ruimte, uit het zicht van de gemeen-

schap. Daarom koos ORPHEUS voor een **emancipatiemodel**: jongeren hebben recht op een eigen plek, een labo waar ze veilig kunnen experimenteren en vaardigheden opdoen, maar het moet meer zijn. In het emancipatiemodel zit immers een valkuil. Een labo op een afgezonderde plek kan suggereren dat jongeren nog onvoldoende klaar zijn om te participeren aan de samenleving en daarom best worden afgeschermd in rustige, veilige ruimtes. Op die manier ingevuld riskeert men de bal te missen en is het verschil met het beschermingsmodel maar graduëel. In het labo van ORPHEUS is het wel degelijk de bedoeling dat jongeren door moed en zelfvertrouwen op te bou-

wen uiteindelijk een volwaardige plek innemen in maatschappelijke debatten.

Het is aan het jeugdwerk en het onderwijs om oog te hebben voor de gevaren van afzondering of het blijven hangen in een slachtofferrol. En dus om de volle emancipatorische ambities van hun safe spaces te bewaken. Om jongeren toe te laten zich te bevrijden van beelden, zelfbeelden en praktijken die hun ontplooiing en participatiemogelijkheden fnuiken. Om de verkenning met lotgenoten altijd als een noodzakelijk moment te zien in een proces dat vanuit hun labo terug naar de samenleving leidt.

VERBREIDING VAN HET CONCEPT

In de ORPHEUS proefprojecten werden open experimenten opgezet, met tal van activiteiten, workshops en discussies, soms op vraag van jongeren, soms geïntroduceerd door professionals, steeds met wisselende resultaten⁷. Het verloop van al deze activiteiten was grillig, deels door organisatorische problemen, vanzelfsprekend ook door de pandemie. Covidmaatregelen dwongen ons om ook online werkvormen te onderzoeken en verder te ontwikkelen. Kortom, het initiële concept safe space verbreedde:

VAN PLACES NAAR SPACES

Soms was een safe space een comfortabele 'plek' waaruit alle gevaar werd geweerd – het klassieke idee – maar op andere momenten werd het ingevuld als een 'specifieke activiteit', los van plaats. Uiteraard waren formeel gelokaliseerde safe spaces goed zichtbaar, maar toen jeugdwerkingen zich tijdens de lockdowns moesten terugtrekken, bleek dat jongeren zelf soms informele safe spaces opzetten, ver weg van professionals, leerkrachten of jeugdwerk. Wanneer professionals op de proppen kwamen, bleek diezelfde plek niet altijd meer zo safe. Ook in scholen met expliciete safe space activiteiten of locaties bleken jongeren zich soms terug te trekken op eigen plekken.

VAN OFFLINE NAAR ONLINE

De covidmaatregelen daagden jeugdwerkers uit. Sommigen hielden zo veel mogelijk contact met hun jongeren via WhatsAppgroepen of andere sociale media. Voor moeilijk bereikbare jongeren werden creatieve oplossingen gezocht, zoals online gaming, in groep of individueel⁸. Online werken was nieuw voor de meeste professionals, maar bood soms onvermoede mogelijkheden, ook voor safe spaces.

VAN ZOGENAAMD SAFE NAAR POREUS

Voor sommige jongeren is de school of de jeugdwerking inderdaad een veiliger omgeving dan de thuissituatie of de

straat. Maar dat geldt niet voor iedereen of voor altijd. Soms sijpelden conflicten uit de buitenwereld door in zogenaamde veilige plekken en bleken safe spaces poreuzer dan ze zich voordeden. Discussies over specifieke thema's – bijvoorbeeld het gevoel van onveiligheid dat meisjes ervoeren op weg naar hun veilige jeugdwerking – leidden in Portsmouth tot nieuwe safe spaces binnen een zogezegde safe omgeving en daaraan verbonden acties.

VAN METHODIEK NAAR MINDSET

Tijdens de proefprojecten bleek het doel en het proces van de methodieke safe space niet altijd even makkelijk te omschrijven. Het verloop is sterk afhankelijk van de kennis en de mogelijkheden van de groep. Ook wat er geleerd wordt, is bijzonder onvoorspelbaar. Het kan gaan om gedeelde ervaringen van onrecht, maar even goed om vaardigheden of inzicht in groepsprocessen. Daarom definieerden professionals uit de pilootprojecten safe space in toenemende mate als een attitude of een mindset. Pas als de atmosfeer of het klimaat als veilig werd ervaren, pas als er ruimte was voor ieders inbreng en vertrouwen in elkaar, gingen jongeren vrijuit spreken.

VAN SAFE VOOR JONGEREN NAAR SAFE OOK VOOR BEGELEIDERS

Het concept safe space heeft per definitie een open einde. Jongeren krijgen de ruimte om hun zeg te doen. Als begeleider betekent dat vaak zoeken, falen en herpakken. Plannen en planningen aanpassen en opnieuw proberen. Die context kan wel eens botsen met de 'reglementen' en onuitgesproken uitgangspunten van de organisatie. Het jeugdwerk heeft vaak welomschreven en meetbare preventiedoelstellingen, scholen hebben nog veel striktere welomlijnde grenzen. De onvoorspelbaarheid van een safe space vraagt vertrouwen van de organisatie in de werking en in de begeleiders, en dat is niet altijd evident.⁹

VAN SAFE NAAR SAFE GENOEG

Uit de evaluatie van de proefprojecten bleek dat jongeren geen steriele, veilige gesprekken willen. Conflicten, spanningen en grieven mogen niet opzijgeschoven worden. Slogans als 'we zijn toch een school zonder racisme' of 'meisjes en jongens zijn toch gelijk in onze jeugdwerking' volstaan niet. De realiteit is veel complexer en jongeren voelen dat feilloos aan. Een safe space mag daarom niet 'louter safe' zijn, maar moet 'safe genoeg' zijn. Ook de literatuur waarschuwt voor neutrale, steriele ruimtes waar mensen zich afsluiten voor elke mogelijke krenking of conflict. Deze rigide veiligheid kan op een bepaald moment wel degelijk aangewezen zijn, maar mag in de context van jeugdwerk of onderwijs bezwaarlijk de finaliteit van een safe space zijn. Als agenda's, thema's of machtsverhoudingen verborgen of weggehoffeld worden, haken jongeren af. Bij het leerproces in een safe space hoort de ruimte voor woord en wederwoord, voor het uitspreken van en leren omgaan met conflicten.

DISCUSSIEBOX

- Zijn er safe spaces in jullie organisatie?
- Hoe omschrijf je die, als 'safe space' of gebruik je een andere omschrijving?
- Wat zijn de belangrijkste bedoelingen in het werken met safe spaces?
- Waar plaats je deze safe spaces in het spectrum van bescherming naar emancipatie?
- Denk verder na over de invloed van de context waarin je werkt (jeugdwerk, onderwijs, zelforganisatie, preventiedienst, ...): welk effect heeft de context, de setting en de begeleiding op de safe space met jongeren? Welke mogelijkheden en beperkingen zie je?

2 SAFE SPACES IN PREVENTIEWERK

Ook al roepen safe spaces bij beleidsmakers, school- en andere besturen veel vragen op, ze worden in toenemende mate ingezet, onder meer in het kader van preventiewerk. Professionele medewerkers krijgen de opdracht om in safe spaces met jongeren te werken rond heikele thema's die vaak door het lokaal (preventie)beleid worden voorgeschreven. Het belangrijkste voordeel zou zijn dat problemen op die manier participatief kunnen worden opgelost.

Deze visie vertrekt van jongeren die 'vervreemd' zijn, die wel nog betrokken zijn maar ongepast reageren en dus voor onveiligheid zorgen. Met andere woorden: die visie vertrekt van het disfunctioneren van het individu.¹⁰ Afhankelijk van wie de safe

space opzet, kan de aanpak verschillen. Soms ligt de nadruk op het verhogen van de veiligheid in de samenleving. Hoe kunnen deze jongeren nog ingepast worden in de gemeenschap? Soms wil men vooral beletten dat jongeren ontsporen en ligt de focus op de zorg voor de jongeren zelf.

Deze benadering is zeer top down: safe space als een instrument van beleidsvoering. De vraag is of deze benadering echt werkt in het aanpakken van veiligheid, participatie en vervreemding.

ORPHEUS zag het alleszins als zijn opdracht om op een andere manier naar preventie te kijken.

PREVENTIE EEN WIN-WIN?

Maar laten we eerst nog even ingaan op het concept preventie zelf. Sociale preventie is geen nieuwe focus, en vormt al lang een wezenlijk onderdeel van sociaal werk en jeugdwerk. Toch is er nog steeds geen eenduidigheid over het begrip. Ook al lijkt 'proactief zijn in het omgaan met' de grootste gemene deler, de vraag blijft waartoe preventie dient. Wat moet er vermeden worden? En hoe kan men dat bekomen?

Vaak is het antwoord dat preventie het welzijn en de onafhankelijkheid van personen bevordert, waardoor op lange termijn hulpvragen afnemen en de totale kost voor de maatschappij daalt. Met andere woorden, hoe meer wordt ingezet op preventie, hoe minder moet worden ingezet op (veel duurdere) bestraffing en repressie. Een win-winsituatie voor samenleving en jongeren, toch?

Verskillende onderzoekers¹¹ stellen daar echter vragen bij. Uit het onderzoek naar de effecten van het deradicaliseringsbeleid op het jeugdwelzijnswerk¹², blijkt die win-win niet zo evident. Zowel jeugdwerkers als jongeren reageerden na de aanslagen in Brussel met gemengde gevoelens op de manier waarop preventie werd ingevuld. Jongeren die dreigden te radicaliseren, moesten gederadicaliseerd worden. Het gevolg: moslimjongeren voelden zich gevisieerd, wijken werden gecriminaliseerd. Schinkel gebruikte hiervoor de term 'prepressie'.¹³ In die context weigerden een aantal jeugdwerkingen resoluut om projectsubsidies te aanvaarden die hen in die richting zouden drijven.

“ De Vlaamse beleidsaanpak sloot aan bij de mainstream opvatting over 'radicalisering' als een proces waarbij radicale religieuze overtuigingen de eerste stap vormen

op weg naar geweld. Niet enkel is de wetenschappelijke basis voor deze redenering erg wankel, ze dreigt zelfs de voedingsbodem van politiek geweld in onze samenleving te versterken: maatschappelijke uitsluiting en de inperking van mogelijkheden voor kwetsbare jongeren om deze uitsluiting aan te klagen. Als een moslimjongere gepercipieerd onrecht durft aan te klagen, dan kan dit worden beschouwd als een teken van... radicalisering. Bovendien ligt de nadruk op de vroegdetectie van jongeren die 'het risico lopen om te radicaliseren'. Enerzijds wordt de doelgroep daarmee oneindig verbreed tot wie het risico loopt om het risico te lopen. Anderzijds wordt preventie sterk vernaauwd tot

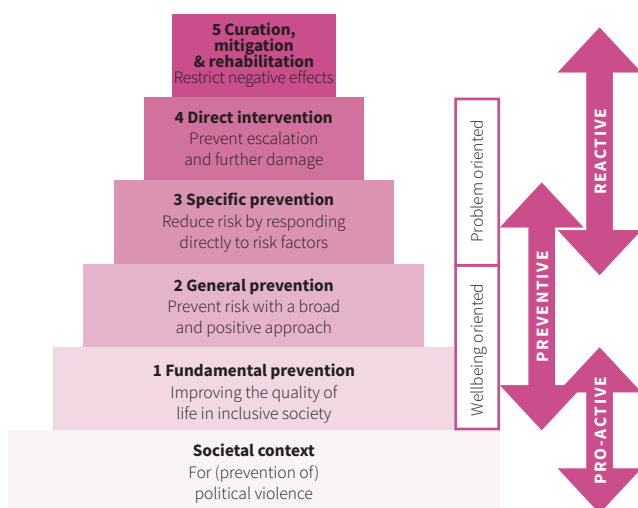
vroegdetectie. De toenemende druk om mee te werken aan dergelijke opsporing van 'radicaliserende' jongeren, stelt jongerenwerkers onder grote druk. Het ondermijnt hun noodzakelijke vertrouwensrelatie met deze jongeren.¹⁴

Een safe space heeft iets beschermend, niet te verwonderen dat al wie met de thema's gevaar en veiligheid bezig is, daar graag opspringt. Maar binnen deze visie op preventiewerk verliest een safe space veel van zijn mogelijkheden. Binnen ORPHEUS gingen we daarom op zoek naar andere perspectieven.

PREVENTIE VOLGENS ORPHEUS

Het wemelt intussen van de schema's die preventiebenaaderingen proberen te ordenen, elk met zijn eigen accenten. ORPHEUS koos voor een specifieke focus op het versterken van jongeren (in plaats van op repressie) en op het verruimen van de ruimte voor jongeren (in plaats van op het inperken daarvan).

Daarom ontwikkelden we deze eigen adaptatie van het preventiemodel van Deklerck¹⁵:

Framework for the integral prevention of radicalisation towards political violence – Görgöz, Vanhove & Van Bouchaute, elaborated on the model of Deklerck, J. (2006)

Opvallend is dat de hele preventiepiramide steunt op het grondniveau van de 'samenlevingscontext'. Goed preventiewerk is ingebed in inspanningen om de kwaliteit van de bredere maatschappelijke context van mensen te verbeteren.

Verder onderscheidt het model vijf preventieniveaus. Bij (1) fundamentele en (2) algemene preventie ligt de nadruk vooral

op breed welzijn. (3) specifieke preventie en (4) directe interventie zijn eerder probleemgerichte vormen van preventie, terwijl (5) curatie eigenlijk geen preventiewerk meer is, maar als doel heeft negatieve effecten te beperken.

Op de verschillende preventieniveaus wordt een onderscheid gemaakt tussen werken aan:

- **beïnvloeding van attitudes** van de betrokken actoren: sensibilisering, participatie en overleg, informatie, grotere betrokkenheid van burgers en veldwerkers, ...
- **structurele maatregelen** met impact op de context van de betrokken actoren: organisatorische maatregelen (draaiboek, protocollen, ...), technische maatregelen (beveiliging, controle van risicozones...) en beleidsmaatregelen (gelijke kansen in het onderwijs, discriminatietests, nieuwe diensten...).

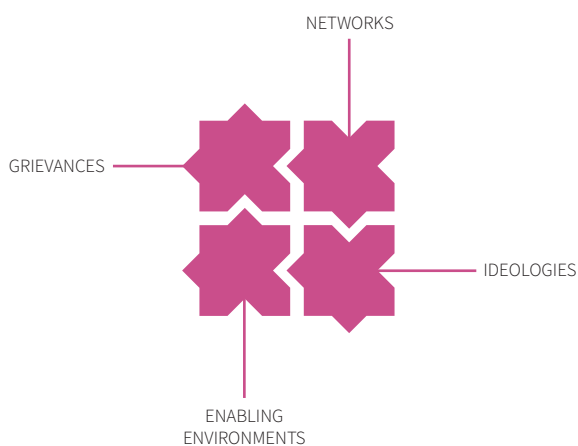
Het schema is geen fasenmodel en vertrekt niet van het idee van een opeenvolging van preventie-inspanningen in de tijd. Integendeel, het model houdt in dat de analyse van een probleem leidt tot passende maatregelen op verschillende niveaus, met bijzondere aandacht voor het vermijden van contraproductieve effecten van sommige (meer probleemgerichte) maatregelen op andere preventieniveaus. De preventiepiramide is geen veiligheidsketen, maar het is wel zo dat een inzet op lagere niveaus moet vermijden dat een inzet op hogere niveaus nodig is.

Zeer belangrijk in dit model is het niveau van **fundamentele preventie** (1). Ook het werken aan levenskwaliteit in een inclusieve samenleving heeft een preventieve werking. Preventie gaat niet enkel om het vermijden van toekomstig probleemgedrag, het is een basisrecht met direct effect op het samenleven van burgers. Of omgekeerd: preventiebeleid mag de kwaliteit

van het samenleven niet verstoren of verslechteren. De Amerikaanse politiek filosoof Nancy Fraser stelt dat een samenleving pas rechtvaardig is als elke burger kan participeren aan alle domeinen van het maatschappelijk leven¹⁶. Gevolg: preventiewerk moet dus ook aandacht hebben voor de algemene levensomstandigheden van jongeren. Ook de meer probleemgerichte vormen van preventie hogerop de piramide.

ORPHEUS koos ervoor om in te zetten op preventieniveaus (1) tot (3). Daar waar safe spaces net veel kansen bieden.

En wanneer het dan gaat over het niveau van de specifieke preventie (3), direct gericht op risicofactoren, dan koos ORPHEUS voor het gebruik van het puzzelmodel van Hafez & Mullins¹⁷.

Hoe zijn processen naar gewelddadig extremisme in een samenleving te verklaren? Hoe komen mensen erin terecht? Veel verklaringsmodellen spreken over een proces in stappen. Maar in hun review van een heleboel empirisch onderzoek vonden Hafez & Mullins hiervoor onvoldoende basis. Dergelijke lineaire modellen gaan voorbij aan de vele en grillige paden en zijpaden die mensen en samenlevingen volgen naar gewelddadig extremisme. Als alternatief kwamen zij daarom met een puzzel: radicalisering treedt op als een aantal stukjes in elkaar vallen. Net die onderlinge samenhang is erg belangrijk, want elk puzzelstukje haakt in op een aangrenzend stuk. Mensen radicaliseren als ze vaak in contact komen met extremistische verhalen (ideologies) en netwerken (networks), als hun omgeving hen ook in die richting stimuleert (enabling environments) en ze geen andere kanalen vinden om hun grieven te uiten (grievances),

Dit puzzelmodel liet ORPHEUS alleszins toe om het concept van safe spaces te verfijnen:

- in een safe space kunnen controversiële onderwerpen op een comfortabele en veilige manier aan bod komen (ideologies)
- in een safe space wordt gewerkt aan een positieve sociale binding (networks)
- in een safe space delen de deelnemers de vormen van onrecht waar ze op botsen en kunnen ze zich samen wapenen om hun grieven publiekelijk te uiten (grievances)

VIER SPANNINGSVELDEN

Bij het opzetten van safe spaces in de ORPHEUS proefprojecten botsten we op een aantal spanningsvelden, gelinkt aan hogervermelde visies op preventiewerk.

SPANNING 1

Welk mensbeeld hanteren we: kwetsbare jongeren of jongeren in kwetsbare situaties?

In het kader van preventie wordt vaak gesproken over ‘kwetsbare jongeren’. De diagnose is dat zij vervreemd zijn, niet ingeburgerd, onvoldoende gesocialiseerd, enz ... ‘Actie is dus nodig’ – liefst preventief – om problemen te vermijden. De illusie bestaat dat het probleem is opgelost door aan hun individuele kwetsbaarheid te werken. Dit kan helend zijn voor jongeren, maar hen **object** maken van preventie zal weinig reëel succes opleveren.

Spreken over of met ‘jongeren in kwetsbare posities/situaties’ is een totaal ander vertrekpunt. Dan gaat het om maatschappelijke kwetsbaarheid. In hun contacten met de samenleving hebben jongeren ‘kwetsuren’ opgelopen en vormen van uitsluiting ervaren. Met die bril op moet preventie zich eerder richten op het veranderen van situaties en posities dan op het veran-

deren van de jongeren. Wil men hen ernstig nemen, dan moet hun beleefde ervaring meegenomen worden. Dat gaat verder dan een andere pedagogische relatie installeren. Begeleiders, jeugdwerkers, leerkrachten, schoolbestuur en omgeving worden deel van wat er aan de orde is. Jongeren worden **subjecten** waarnaar geluisterd wordt en staan mee in voor actie.

SPANNING 2

Algemene preventie of specifieke preventie?

Er is duidelijk een tendens naar **specifieke preventie**. Zo worden safe spaces steeds vaker beschouwd als geschikte ruimtes voor de preventie van specifiek probleemgedrag, gericht op risicoreductie. Zo werden jongerenwerkers van de organisatie ContourdeTwern in Dordrecht tijdens de lockdown door het gemeentebestuur gevraagd om hun jongeren weg te houden van andere jongeren die rellen veroorzaakten. Ze organiseerden een online gaming wedstrijd op het moment van de rellen en hielden op deze manier heel wat jongeren van de straat.

Een meer **algemene benadering** over preventie vonden we vooral in scholen wanneer safe spaces worden ingezet om

jongeren te socialiseren via burgerschapseducatie. Belangrijke algemene doelstellingen zijn het versterken van kritisch denken, het bespreken van gevoelige onderwerpen, het oefenen in democratische besluitvorming, ... Die burgerschapseducatie roept wel een onderliggende vraag op: wat is een 'goede' burger? Binnen ORPHEUS waarschuwen we voor een zeer gedepolitiseerde visie op de modelburger binnen een harmonische samenleving: een democratische samenleving houdt immers onvermijdelijk verschillen in tussen de opvattingen en levensstijlen van burgers. Een 'one size fits all'-benadering is dus niet passend en productief.

SPANNING 3

Het gevaar van instrumentalisering

Dit spanningsveld sluit nauw aan bij het vorige. Het concept safe space is duidelijk aantrekkelijk voor al wie met thema's als gevaar en veiligheid bezig is. De laatste decennia worden jeugdwerkingen – en vooral als ze werken met maatschappelijk kwetsbare jongeren – in toenemende mate ingeschakeld in preventie.¹⁸ Jeugdwerk zou dan potentieel gevaarlijke jongeren moeten detecteren, ten dienste van de overheid en de veiligheidsdiensten. Ook scholen en leerkrachten voelen zich soms **geïstrumentaliseerd in een veiligheidsagenda**. Niet iedereen is daar gelukkig mee. Die evolutie dreigt jeugdwerk en onderwijs in dienst te stellen van veiligheid en hun identiteit zelf op het spel te zetten. Bovendien heeft deze aanpak aantoonbare negatieve effecten op het zelfbeeld van jongeren en op de beeldvorming in de brede samenleving over jongeren.¹⁹

In een periode van zware paniek over terreur en een toenemende druk op het jeugdwerk met jonge mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie bracht het steunpunt Uit de Marge dit scherp onder woorden:

“ Ook in tijden van terreur blijft onze kernopdracht behouden: vanuit de vrije tijd, en vrijwillig, aan de slag gaan met kinderen en jongeren op de volgende sporen: groepsgerichte vrijetijdsactiviteiten, individuele welzijnsvragen en signaal- en brugfunctie uitoefenen wat betreft de maatschappelijke positie van de doelgroep. Het jeugdwerk situeert zich dus in de brede en algemene preventie: zorgen dat jongeren zich goed voelen en hun plaats vinden in de samenleving, en ondertussen werken aan de structuren die de kwetsbaarheid van kinderen en jongeren in de hand werken, liefst met hen.²⁰

Gelukkig laten dergelijke safe spaces zich niet zo gemakkelijk instrumentaliseren. Ze dragen een onvoorspelbaarheid in zich en neigen ertoe de definities van situaties te wijzigen. Vanuit emancipatieperspectief valt dit toe te juichen, vanuit beveiliging of bescherming draagt dit uiteraard risico's met zich mee. Jon Nicolas, begeleider van safe spaces voor ORPHEUS in Portsmouth, maakt dit heel concreet:

“ Naar mijn mening heeft de druk van tijd, budgetten en angst voor polarisatie en extremisme ertoe geleid dat essentiële ontwikkelingscomponenten van sociale activiteiten zijn verwaarloosd, namelijk de waardering van het proces,

het begrip van individuele contexten en het belang van professionele nieuwsgierigheid. Op zijn best verhelpt interactief groepswork over sociale kwesties dit tekort, maar het biedt tijd en ruimte en is niet gefixeerd op het specifieke. De ontwikkeling van relaties is van essentieel belang, het tast het gevoel van verlatenheid aan en biedt een genuanceerder inzicht in het leven van degenen die wij willen ontwikkelen en ondersteunen.

SPANNING 4

Top-down of bottom-up?

Of het nu over algemene of specifieke preventiedoelen gaat, de vraag blijft wie die doelen bepaalt en wat de inbreng is van jongeren? Is het vertrekpunt een welbepaald samenlevingsmodel (top-down) of zijn het de issues van jongeren zelf? Wat als niet het preventiebeleid, de organisaties of de professionals beslissen wat er gebeurt in de safe space, maar de jongeren?

Ook in de ORPHEUS-proefprojecten stelden we soms een kloof vast tussen de manier waarop professionals preventiewerk invullen en de zaken die jongeren bezig houden zoals gender issues, toekomstperspectieven, identiteitsproblemen, en body shaming. Wie bepaalt wat prioritair aan bod komt? Blijven jongeren wel gemotiveerd als thema's die hen minder bezighouden op de agenda belanden? Voelen ze zich niet begrepen of gehoord, dan kan het vertrouwen wegebben en de safe space onveilig worden. De volgende stap kan zijn dat jongeren zelf veilige ruimtes installeren, ver weg van professionals. Net daarom moet er goed nagedacht worden over de gevolgen van de gehanteerde preventiebenadering op de relatie met jongeren. Dat doen we in het volgende hoofdstuk.

DISCUSSIEBOX

- Wat is de inzet voor het opzetten van safe spaces? Welke ideeën liggen aan de grondslag van het opzetten van deze ruimte?
- Wat willen jullie bevorderen/ondersteunen? Zijn er risico's waar jullie willen op inzetten?
- Wie maakt deze analyse? Zijn jongeren hierin betrokken? Waarom wel/niet?
- Hoeveel autonomie, zelfregulering, zelfbeschikking wordt 'toegestaan' aan jongeren en professionals?
- Wat is het effect van het dominante discours over veiligheid en zekerheid?
 - Wie is het onderwerp van veiligheid?
 - Hoe probeer je veiligheid te installeren? Hoe vrijwaar je deuken in de vertrouwensrelatie?
 - Zijn er andere onderdrukte stemmen, opvattingen over de kwestie? (bv. door jongeren, jeugdwerkers, buurtbewoners)?

JONGEREN AAN ZET IN SAFE SPACES

In mainstream radicaliseringsbenaderingen worden 'geradicaliseerd' doorgaans gepercipieerd als slachtoffer of als crimineel²¹. Die laatste – de monsterachtige ideologisch gedreven radicaal – valt buiten het bereik van het preventiebeleid. De enige mogelijkheid is afzonderen. De eersten, de slachtoffers, zijn vaak jonge, naïeve, kwetsbare mensen die geronseld zijn en zich hebben laten meeslepen. Preventief aan de slag gaan met hen is de boodschap.

Beide beelden zijn volgens ORPHEUS valkuilen. Onderzoek toont aan dat naar geweld grijpen vaak een laatste wanhoopsstrategie is.²² Wat jongeren willen is in de eerste plaats zich goed en gewaardeerd voelen. Dat zijn andere doelen dan die van preventiewerkers, voor wie het om veiligheid draait. Een opgelegd einddoel om hen te socialiseren in een context waar ze zich niet in kunnen ontplooiën lijkt weinig belovend.

Voor ORPHEUS moeten jongeren in de eerste plaats gezien worden als betrokken actoren. Als gelijkwaardige burgers die het democratische recht hebben om hun stem te uiten. Inpraak is al decennialang een van de kritische succesfactoren in sociaal-pedagogische tradities. De kwaliteit van safe space werkingen kan sterk verhogen wanneer de organisatie en het beheer zo veel mogelijk in handen gegeven worden van zij die het meestal ondergaan: de jongeren zelf. Als jongeren echt 'eigenaar' zijn van de safe space, is het proces van zelfreflectie en internalisering veel sterker. Daarom koos ORPHEUS ervoor om de betrokkenheid en de inbreng van jongeren centraal te stellen. Jongeren zeggenschap geven en 'aan zet' brengen is echter geen eenvoudige uitdaging.

VAN WIE IS DE SAFE SPACE?

Dit brengt ons bij een belangrijke kwestie: wie bepaalt welke thema's en grieven aan bod komen in een safe space? Of nog fundamenteler: van wie is de safe space?

ORPHEUS week af van een top-down antiradicaliseringbenadering. Concreet werd een bottom-up benadering toegepast, ingevuld door ervaren jeugdbegeleiders. Vaak denken die heel goed te weten wat de grieven van jongeren zijn. Toch hebben we gemerkt dat het perspectief van jongeren veelal anders is. Ze erkennen wel bedreigingen als online desinformatie of extremistisch geweld, maar zijn op hun hoede voor een disproportionele aandacht ervoor. Hun grieven liggen eerder op andere vlakken: identiteit, racisme en discriminatie. Grieven op vlak van veiligheid gaan eerder over ervaringen van onveiligheid op straat, conflicten tussen groepen in hun buurt of online onveiligheid. Materiële basiszaken als onderdak en voedsel zijn eveneens belangrijk. En zullen zij in de toekomst een plek vin-

den op de arbeidsmarkt en de woningmarkt, zeker als ze een kleur hebben?

Vanzelfsprekend was tijdens het ORPHEUS-project corona ook een item. De pandemie en de maatregelen hadden heel wat negatieve gevolgen voor jongeren. Het verhoogde hun kwetsbaarheid, zowel materieel als in termen van isolement. Anderzijds verminderde de gemeenschappelijke vijand – niet enkel het virus zelf maar ook de maatregelen – de spanningen tussen een aantal groepen.

Maar opgelet, eigenaarschap betekent niet: "Doe het nu maar allemaal zelf". De ervaring is dat jongeren ondersteuning vragen en waarderen. Coaching en groepsdynamiek zijn belangrijke succesfactoren. Bovendien impliceert eigen verantwoordelijkheid ook het discussiëren over de grondregels. Elke safe space is een zoektocht naar evenwichten.

VIER MODELLEN VAN ZEGGENSCHAP

Op basis van de proefprojecten in ORPHEUS en bijkomend actie-onderzoek kwamen we tot vier mogelijke modellen wat betreft zeggenschap van jongeren in safe spaces. We bespreken

voor -en nadelen, geven voorbeelden uit de praktijk en maken enkele kanttekeningen.

VIER MODELLEN VAN ZEGGENSCHAP IN SAFE SPACES				
	ZELF MODEL	COACH MODEL	PRO MODEL	GOVERNANCE MODEL
	JONGEREN ONDER ELKAAR	JONGEREN +PROFESSIONAL	PROFESSIONAL VOOR JONGEREN	BELEIDSWERKERS +PROFESSIONALS
OMSCHRIJVING	Jongeren zoeken zelf een safe space in hun omgeving om problemen aan te pakken of onveiligheid te vermijden.	Jongeren hebben vertrouwen in een institutie die voor hen safe lijkt om hun problemen aan te pakken.	Professionals gaan, naar aanleiding van een nood die ze erkennen bij jongeren, een safe space organiseren om problemen aan te pakken.	Professionals gaan in opdracht van beleid safe spaces organiseren en onderhandelen daarbij zoveel mogelijk ruimte om met jongeren problemen aan te pakken.
VOORDELEN	Volwaardig zeggenschap. Informele leerprocessen.	Ruimte voor zeggenschap. Coach als katalysator.	Ruimte voor meningen en grieven.	Middelen.
NADELEN	Vaardigheden nodig om dingen te realiseren.	Coach kan ook een rem zijn.	Risico op sterkere sturing door de organisatie (top-down).	Nog groter risico op verdwijnen van zeggenschap. Instrumentalisering safe space.

MODEL 1 ZELF MODEL

VOORBEELDEN

Dit model doorkruist voortdurend het leven van jongeren. Ze ontmoeten elkaar op school, in hun wijk of online. Ze vinden elkaar en leren van elkaar. Structureler wordt het wanneer groepen jongeren zichzelf organiseren, meestal rond een bepaalde nood. Denken we maar aan LGTBQIA+ groepen. Aan de Universiteit van Antwerpen ondersteunen moslimstudenten eerstejaars in hun academisch traject onder de noemer **StudentFocus**. Tijdens de lockdown bracht het Brusselse initiatief **Capital**²³ jongeren samen in hackathons om in gesprek te gaan over frustraties en hoe ze die konden aanpakken.

OBSERVATIES

Vanzelfsprekend is dit model het meest op maat van jongeren. Ze verstaan en erkennen elkaar snel en werken op eigen tempo. Ze zijn bezig met dingen die hen aanbelangen en leren op een informele manier. Ze zijn onder gelijken, waardoor ze makkelijker met elkaar in gesprek gaan, ook over gevoelige onderwerpen. Deze groepen kunnen uiteraard ook hard zijn voor

elkaar. Overigens heeft falen, zoeken en herbeginnen meer leerpotentie dan slagen.

Om concrete dingen te organiseren moeten er wel bepaalde vaardigheden in de groep aanwezig zijn. Maar met de juiste combinatie van leiders en volgers²⁴ kan er wel wat ontstaan, al is het niet altijd structureel en continu. Vanuit preventief oogpunt wapent het hen tegen grotere uitdagingen.

Ook al kunnen praktijkwerkers dit model niet organiseren, ze kunnen het wel faciliteren en de nodige ruimte vrijwaren. Door dit te appreciëren krijgen professionals voeling met wat een safe space kan doen slagen. Ondersteuning krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies, is binnen dit model doorgaans moeilijker.

MODEL 2 COACH MODEL

VOORBEELDEN

Een aantal **sociaal-artistieke werkplekken** bieden ruimte aan jongeren om zelf aan de slag te gaan. **RADAR**²⁵ is zo'n plek in Mechelen waar jongeren terecht kunnen voor advies om hun creatie-

ve ideeën te ontwikkelen tot een volwaardige productie. Ze kunnen er workshops volgen of aansluiten bij een bestaand project. Er zijn sociale en artistieke begeleiders. Het bereik is heel breed.

In Dordrecht²⁶ waren jeugdwerkers tijdens de lockdown op zoek naar manieren om opnieuw connectie te maken met jongeren. Vaak was de beste werkwijze **chatten tijdens online games**. Dat waren geen diepgaande gesprekken, maar ze leverden wel 'mental notes' op: 'die jongere zit echt geïsoleerd', 'met die moet ik eens doorpraten over dat thema', enz ... Social gaming was geen doel op zich, maar bleek een middel naar meer vertrouwelijke gesprekken.

OBSERVATIES

In dit model is de mogelijkheid voorzien om een jeugdwerker, begeleider of klascoach aan te spreken. Als jongeren weten dat die persoon hen respecteert voor wie ze zijn en hen ook iets te bieden heeft, vergroot de kans op slagen. Zo'n coach is in dat geval een katalysator. Heeft de coach niet die kwaliteiten, dan zal hij eerder een rem zijn. Als professional is het dus van groot belang om de jongeren juist in te schatten en daarop in te spelen.

Soms ligt de focus van de begeleider sterk op de output. Dan krijg je een spanningsveld. Doelgerichtheid is belangrijk, ook voor jongeren. Als ze doorhebben dat het niets wordt, verdwijnt de motivatie. Maar het resultaat is niet zaligmakend en vaak wordt er meer geleerd uit het proces.

MODEL 3 PRO MODEL

VOORBEELDEN

Deze vorm is binnen ORPHEUS uitvoerig onderzocht. CEAPIRE organiseert bijvoorbeeld in heel Vlaanderen **M-talks**²⁷. De begeleider kiest zelf thema's op basis van wat er volgens hen leeft. Hij kent de jongeren meestal niet, maar heeft de expertise om een dialoog over gevoelige onderwerpen (relaties met de politie bijvoorbeeld) in goede banen te leiden. De methodiek van een Socratisch vraaggesprek houdt in dat iedere mening mag verkondigd worden, maar dat iedereen daarna wel wordt uitgedaagd tot kritische reflectie. Soms leidt een gastspreker het thema in om de geesten wakker te maken.

Revolt is een project van R-newt²⁸ in Noord-Brabant en Zuid-Holland. De jongeren zijn gekend door de begeleiders, al is er ruimte voor nieuwkomers. In een eerste bijeenkomst mag iedereen zijn mening geven over een thema, dat aangebracht is door jongeren (de afgelopen jaren vooral de ruimte die ze krijgen op school of op straat) of door begeleiders (de verkiezingen bijvoorbeeld). De jongeren bepalen mee hoe ze zich kunnen verdiepen in het onderwerp (onder meer door een expert uit te nodigen) en of ze willen overgaan tot sociale actie.

Revolt werd ook gekopieerd naar Mechelen in **JOC ROJM**²⁹. Aanvankelijk met de nodige afstand namen de jongeren toch deel uit respect voor de begeleiding. Het begon met een vrij gesprek tussen meisjes en jongens van 14 tot 24 jaar. Beide groepen kozen andere thema's, dus werd afgesproken om twee lijstjes aan te maken en daar beurtelings uit te kiezen. Het ijs

brak snel en het was voor hen heel verrijkend om vrij te mogen spreken, zelfs over zaken die anders als ongepast worden ervaren. Ze prikkelden elkaar en er werd altijd gekozen om na een eerste gesprek een expert uit te nodigen om dieper op de materie in te gaan. De volgende stap om bijvoorbeeld een artikel te schrijven of een actie uit te werken, kwam er niet. Enerzijds omdat het gevoel leefde dat er al heel wat bereikt was, anderzijds omdat de moed ontbrak om daarmee publiek te gaan.

OBSERVATIES

Om problemen aan te pakken creëren professionals soms de ruimte voor jongeren om hun stem te laten horen en over hun grieven te reflecteren. Kent de groep elkaar beter, dan kunnen jongeren ook zelf thema's aanbrengen en introduceert het Pro model dus een element van het Coach model.

Doorgaans zijn de deelnemende jongeren bij de begeleiders gekend en zijn ze ook vertrouwd met de 'regels van het huis'. Andere begeleiders vinden het belangrijk om voor de start van dit soort gesprekken een aantal regels expliciet te maken, bijvoorbeeld dat er voor iedereen ruimte moet zijn om een mening te uiten. Observaties leren dat de ene aanpak niet noodzakelijk beter is dan de andere. De keuze hangt vooral af van hoe goed de groep elkaar kent en welke expertise de begeleider heeft.

Om te slagen is het essentieel dat jongeren vertrouwen hebben in de begeleiding, in elkaar en in de safe space. Dat kan maar als ze weten dat er respect zal zijn voor hun mening en erkenning voor hun grieven.

MODEL 4 GOVERNANCE MODEL

VOORBEELDEN

Naar aanleiding van de wens van het Mechelse stadsbestuur om jongeren te sensibiliseren rond gedwongen huwelijken, werd vzw Ella³⁰ aangeschreven om een project te ontwikkelen. **KZUZ** ('k Zie U Zitten) vertrok van het thema identiteit om via relaties en seksualiteit tot huwelijk te komen. Tijdens drie sessies kregen jongeren de ruimte om zichzelf te tonen en hun ideeën te ontwikkelen.

Ondersteund door het internationale programma **Peace in Our Cities (PIOC)**³¹ deelden 12 Mechelse jongeren gedurende twee maanden wekelijks hun ervaringen met social media met elkaar. In gesprekken werden ze uitgedaagd tot reflectie. Op die manier werd duidelijk wat zij als bedreigend ervaren.

OBSERVATIES

Anders dan in vorige modellen gaat de vraag hier uit van beleidsinstanties. Politici zien een nood of willen een vinger aan de pols voelen. Vaak schakelen zij externe (sociale) organisaties in voor die opdracht. Vraag is hoe jongeren enthousiast gemaakt worden voor opgelegde onderwerpen. Vooral wanneer de doelgroep bestaat uit jongeren met frustraties, is dat niet evident.

Wanneer eenzelfde thema ook binnen andere modellen werd besproken, was daar vaak meer ruimte, zo bleek uit observaties. Als jongeren zelf iets op tafel leggen, is er meer animo.

PLEIDOOI VOOR MAATWERK

Vanuit de ORPHEUS' visie op preventie was het de bedoeling te experimenteren met vormen van safe spaces die de zeggenschap van jongeren verhogen. Als we dat ernstig nemen is de kans op succes groter. In preventie is controle goed, maar vertrouwen beter. In vertrouwen kunnen jongeren zoveel meer van hun talenten ontwikkelen en leren van hun fouten. Dat betekent connectie zoeken, erkennen wie ze als individu zijn en erkenning geven aan hun positie in de maatschappij. Dat staat in schril contrast met de stereotype framing van jongeren in kwetsbare situaties als slachtoffers of als criminelen.

Bovendien, uitiem komt deze aanpak ook de veiligheidsagenda ten goede, zoals we uitgelegd hebben bij de preventiepiramide. Hoe fundamenteeler preventie is (hoe lager in de piramide), hoe groter de kans dat louter reactieve interventies kunnen worden vermeden.

Vanuit dat vertrekpunt is het beste model datgene dat jongeren verantwoordelijkheid geeft in heel het proces: van de thema's tot de locatie, de intensiteit, de duur en de keuze van verdere acties. Het **Zelf model** vertrekt rechtstreeks vanuit grieven van jongeren en hoe ze kijken naar oplossingen, maar het **Coach model** kan helpen om die inzichten en de activiteiten die daaruit voortvloeien impactvoller te maken. Probleem: sociale verandering en preventie kunnen niet zonder mensen en middelen en die zitten doorgaans bij het beleid. Het **Pro model** geeft kansen om top-down en bottom-up te verzoenen. Conclusie: hoewel maximale verantwoordelijkheid in het hele proces te verkiezen is, is er in de praktijk niet altijd de totale vrijheid om een model te prefereren. Daarom zal maatwerk aangewezen blijven.

Dat brengt ons bij de rol van de professional. In het Coach model en het Pro model is het succes van de safe space en de betrokkenheid van jongeren onlosmakelijk verbonden met de houding van de begeleider.

Het centrale woord daarin is al herhaaldelijk gevallen: **vertrouwen**. Zonder kan een safe space niet bestaan.

Een tweede element is **geloofwaardigheid**. In gesprekken is dit een belangrijk verbindend principe. Een begeleider kan wel luisteren naar jongeren, maar deze houding moet vooral authentiek zijn. Zoniet wordt ze snel doorprikt. Dit vraagt zelfkennis en weten waar je staat. Een begeleider die zich boven de jongeren stelt opent geen deuren, maar een begeleider die doet alsof hij naast hen gaat staan, wordt in luttele seconden doorprikt.

Daarnaast mag luisteren vooral geen vorm van schijnparticipatie zijn. Een begeleider mag vooraf een idee hebben van wat deelnemende jongeren wensen en nodig hebben. Dat helpt om op het moment zelf het proces te begeleiden. Maar dit mag niet de vorm aannemen van voorgerekauwde scenario's die uitgerold moeten worden. Voor een stuk moet je het resultaat of eindproduct van de onderneming durven en kunnen loslaten. Waar het vooral om draait, is de zoektocht naar **de juiste ondersteunende houding in een proces dat jongeren aan het stuur zet**.

De weg die jongeren zullen inslaan of uitzoeken blijft hoe dan ook onvoorspelbaar. Door dit open te laten faciliteren safe spaces dat jongeren op hun manier, op hun moment en op hun wijze een waardevolle bijdrage kunnen leveren. Zo kunnen safe spaces jonge mensen ondersteunen om als volwaardige burgers deel uit te maken van een democratische samenleving.

DISCUSSIEBOX

- Is het de bedoeling om iets te betekenen voor opgroeiende jongeren? Of is het de bedoeling om een organisatiedoel of beleidsdoel te realiseren?
- Hoeveel ruimte heb je om iets te betekenen voor de noden van jongeren? En als je die ruimte gaat onderhandelen, heb je dan echt meer ruimte gecreëerd of lijkt het alleen zo? En als je weinig ruimte hebt, loop je dan het risico om net grieven te voeden?
- Vertrouw je erop dat jongeren op hun eigen tempo en op hun eigen manier veel kunnen bereiken? Of misschien liggen hun initiële en uiteindelijke doelen niet precies waar derden het verwachten, maar ben je bereid om die ruimte te voorzien?
- Door wie en hoe wordt deze safe space bestuurd, gecontroleerd, beheerd?
- Als professionals ingezet worden, is dit probleemgericht (sturing) of ondersteunend?

4 VAN SAFE NAAR BRAVE

In vele safe spaces – ook in de proefprojecten van ORPHEUS – kregen jongeren de kans om hun zeg te doen en hun grieven te uiten. Dat kan ondersteunend, zalvend en versterkend werken voor hen. Maar ventileren alleen biedt nog geen oplossing voor die problemen waar ze op botsen. Daarvoor is meer actie naar de buitenwereld nodig.

Ook voor professionals is dit geen evidente stap. Het is eenvoudiger om jongeren die in vertrouwen met problematische verhalen komen door te verwijzen naar gespecialiseerde hulpverleners. Soms gebruiken ze informele kanalen om de kwesties intern of hogerop te signaleren. Maar samen met de jongeren publiekelijk de problemen aankaarten en acties ontplooiën,

dat beschouwen begeleiders vaak niet als hun opdracht. Soms hebben ze schrik voor escalatie en polarisatie.

Toch vinden we dit als ORPHEUS belangrijk. Het onrecht dat jongeren in safe spaces op tafel leggen is vaak geen probleem van de jongeren zelf. Het zit structureel in de maatschappij, in de vorm van uitsluiting of discriminatie. Het zou beter zijn die grieven collectief aan te pakken, in plaats van individueel. Het is niet fout om jongeren weerbaarder te maken voor 'onvermijdelijke onrecht' in de samenleving, maar het is beter op te komen voor structurele veranderingen. Dit is de stap van safe naar brave(r) spaces.

COLLECTIVISEREN VAN GRIEVEN

Hebben safe spaces op zich dan geen nut? Natuurlijk wel. We gaven al veel argumenten: het creëren van een omgeving waarin jongeren zich veilig en comfortabel voelen. Waarin ze vaardigheden leren zoals hun stem verheffen, opkomen voor zichzelf en discussiëren met respect voor de mening van anderen. Waarin ze weerbaarder worden.

Wat onder jongeren gebeurt, ‘achter gesloten deuren’, in de veilige ruimte, is wat onderzoekers de **interne dimensie** van safe spaces noemen. Sommigen hebben het over ‘de ruimte voor empowerment’³² of ‘de ruimte voor constructieve onenigheid’³³. Die interne dimensie kan een doel op zich zijn, deuren mogen soms gesloten zijn. Maar het is belangrijk dat ze ook geregeld openzwaaien. De safe space als een springplank waar jongeren voldoende zelfvertrouwen opbouwen en moed putten om ... te springen. De safe space als een startpunt voor de strijd³⁴.

Intern staat tegenover extern. De **externe dimensie** verwijst naar het opengooien van de deuren. Het onrecht dat jongeren publiek maken, de verandering die ze eisen.

INTERNE DIMENSIE	EXTERNE DIMENSIE
Safe space	Brave Space
Afgeschermd, safe	Unsafe
Comfort	Discomfort
‘Gelijken’ onder elkaar: wat willen we?	Een wereld van ongelijkheid en onrechtvaardigheid: hoe pakken we dat onrecht aan?
Doel is ondersteunen, erkenning geven, bewust worden, leren, delen.	Doel is veranderingsgericht: publiek maken, politiseren.

Om ongelijkheid in de samenleving te bestrijden en verandering te realiseren is er nood aan meerstemmigheid en aandacht voor diverse perspectieven en machtsverhoudingen. Een maatschappij beperkt jongeren vaak, maar ken hen ook stimuleren om hun stem te laten horen en daarmee naar buiten te komen. De rol van begeleiders is die verhalen ernstig nemen en jongeren mee helpen zoeken naar manieren om hiermee aan de slag te gaan. Deze **externe dimensie** betekent het verlaten van de veilige ruimte om in de onveiligheid van de samenleving verandering te eisen.

Een belangrijke voorwaarde is dat begeleiders het vertrouwen genieten van hun collega’s, organisatie en bestuur. Zij kunnen immers in een lastige positie terecht komen wanneer ze jongeren en hun acties ondersteunen. Een ander gevaar is dat ook brave spaces instrumenteel ingezet worden door beleidsmakers. Bijvoorbeeld wanneer het doel is jongeren top-down waarden en normen aan te leren hoe zich te gedragen in de samenleving. Het instrumentaliseren van praktijken in het jeugdwerk voor beleidsdoeleinden is niet nieuw, maar dit is niet onze visie op een

brave spaces. Integendeel, vanuit een emancipatorisch visie op ‘moedige ruimtes’ kunnen zij net tegengewicht bieden aan het dominante idee dat jongeren zich maar moeten aanpassen.

Deze externe dimensie is niet nieuw en wordt in de literatuur, afhankelijk van het onderzoeksveld, soms anders benoemd. De ‘political class’ van Hess en McAvoy³⁵ bijvoorbeeld is een concept om maatschappij en politiek binnen te brengen in het onderwijs. Het is een besloten ruimte, een labo voor leerervaringen met een vrijheid van meningsuiting die in de buitenwereld onmogelijk is. Naast een gesloten ruimte is deze safe space hoe dan ook een ruimte die in verbinding staat met de buitenwereld. Het is een volgende stap om van een lab voor het publieke debat (safe space) naar het publiek maken van het debat met en door jongeren (brave space) te gaan.

In de geografie vinden we iets gelijkaardigs terug in de vorm van de ‘Thirth Space’, naar het werk van Edward Soja³⁶. De First Space benoemt hij als de ruimte waarin mensen effectief leven. De Second Space gaat over onze verwachtingen over die ruimte. Macht en ideologie hebben invloed op hoe die wordt ingericht en gebruikt. Tenslotte is er de Third Space waar de focus ligt op hoe mensen machtsrelaties kunnen aanpakken, of ‘afbreken’ zoals Soja het noemt. Het is een ruimte die bedoeld is om te ontregelen en te deconstrueren, en net deze gedachte is interessant in onze context van brave spaces.

Deze concepten vertrekken allen vanuit eenzelfde samenlevingsmodel waarin conflict en dissensus gezien worden als een evident en essentieel onderdeel van een levendige democratie. Een samenleving is te verdeeld om een vaste en brede consensus over de structuur van de samenleving mogelijk te maken. Bovendien dekt een opgelegde consensus de onvermijdelijke tegenstrijdigheden toe. Maar er is wel een belangrijke uitdaging: dat deze tegenstellingen niet leiden tot een vijandschap tussen ‘wij’ en ‘zij’. Voor politiek filosoof Chantal Mouffe³⁷ is dat het verschil tussen ‘agonisme’ en ‘antagonisme’. In een democratische samenleving is het belangrijk om van vijandschap een conflict tussen legitieme tegenstanders te maken. We moeten dus werken aan een gedeelde democratische ruimte waar we elkaar als tegenstanders op een geweldloze manier kunnen bestrijden (agonisme). Zoniet worden tegenstellingen absoluut en worden de ‘vijanden’ gehaat, aangevallen en vernietigd (antagonisme). Mouffe noemt dit een ‘agonistisch burgerschapsmodel’. Sociale en culturele conflicten worden er gezien als normale verschijnselen en moeten daarom de nodige ruimte krijgen, zowel in de interne dimensie als in de externe dimensie van safe spaces.

Vanuit dit samenlevingsmodel kunnen safe en brave spaces voor jongeren effectief een voorbereiding zijn op participatie in de samenleving. Laboratoria’s waar jongeren in volle zeggenschap kunnen experimenteren met veranderingen in de samenleving. Emancipatorische broedplaatsen die een tegengewicht bieden voor de dominante kijk op jongeren dat ze zich maar moeten aanpassen.

HOE KUNNEN SAFE SPACES EVOLUEREN NAAR BRAVE(R) SPACES?

Er zijn diverse manieren om van safe naar 'braver' te evolveren. We geven er vier, gerangschikt van comfortabel naar meer veranderingsgericht.

METHODE 1 VOORBEELDEN DIE INSPIREREN

Jongeren in de Brugse poort in Gent reageerden in 2020 met een **open Facebookbrief**³⁸ tegen de aanpak van de drugsproblematiek in hun wijk door het gemeentebestuur. Dit inspireerde heel wat andere jongeren om zich uit te spreken over hoe zij hun buurt willen zien. Enige tijd later maakten jongeren uit Ledeberg ism vzw JONG en vzw Stappen de documentaire **ZONE(N)050**³⁹, hun kijk op hun 'moeilijke buurt'.

De meest comfortabele stap is een kijkje nemen in andere brave spaces, waarmee de groep al dan niet raakvlakken heeft. Hun verontwaardiging en enthousiasme voor actie kan een inspiratie zijn om de eigen positie beter te begrijpen en ermee aan de slag te gaan in de eigen safe space. Zo kan een mentale shift gemaakt worden. Diverse emancipatiebewegingen inspireerden elkaar eeuwenlang in hun strijd tegen onrecht en discriminatie.

METHODE 2 DEBATTECHNIKEN IN DE SAFE SPACE

Eerder vermeldden we al de Antwerpse organisatie **Ceapire** die tijdens offline en online safe spaces gebruik maakt van de socratische methode om gevoelige onderwerpen bespreekbaar te stellen. Zo bijvoorbeeld het thema 'je religieuze kennis van het internet halen'. De activiteit is bedoeld voor Antwerpse moslimjongeren en gaat over het gevaar om kennis over het geloof online te zoeken. Verschillende populaire YouTubevideo's over bovennatuurlijke zaken en exorcisme komen aan bod. Via scherpe vragen worden jongeren uitgedaagd tot reflectie. Als ze de ene video weinig geloofwaardig vinden, waarom de andere dan ook niet? Het belangrijkste is niet tot welke eindconclusie jongeren komen, wel dat ze een kritische houding meenemen naar andere situaties.

Ceapire ontwikkelde ook '**alternarratives**', korte video's over topics die jongeren zelf als onrecht benoemen. Ze worden gebruikt om in safe spaces gesprekken aan te gaan. Hun ervaring is immers dat jongeren makkelijker hun mening geven over gevoelige thema's wanneer ze kunnen reageren op standpunten van andere jongeren. Zoiets werkt drempelverlagend en uitdagend tegelijk. Een voorbeeld van een geslaagde alternarrative is een clip waarin iemand vertelt dat islamofobie juist aange wakkerd wordt door het gedrag van moslims zelf.

Jon Nicolas, een vormingswerker uit het Verenigd Koninkrijk, organiseerde in het kader van ORPHEUS **workshops met middelbare scholieren**. Hij gebruikt een mix van theater- en bemiddelingstechnieken om groepen die spanningen of uitdagingen ervaren te leren discussiëren en argumenteren. Hij start met stellingen over schijnbaar triviale onderwerpen: 'cake is beter dan ijscrème' of 'ananas en ham horen samen op dezelfde pizza'. Er ontstaat een levendig debat dat leidt tot volgende belangrijke bevindingen: (1) het is mogelijk dat verschillende meningen veilig in dezelfde ruimte kunnen bestaan, (2) polarisatie kan zich voordoen rond vele onderwerpen en (3) deze manier van debatteren kan evengoed worden gebruikt om een gesprek over een meer omstreden identiteitskwestie in goede banen te leiden.

Deze vormen van brave space gaan over het actief inbrengen van debattechnieken in de safe space. Die dagen jongeren uit om dieper na te denken over hun opvattingen. Vaak vinden ze het niet makkelijk om fouten in hun redenering toe te geven, zelfs niet wanneer ze zichzelf hebben tegengesproken. Het opzet is niet om jongeren te forceren om van mening te veranderen, want dat kan schadelijk zijn voor het gevoel van veiligheid in de safe space. Wel om de jongeren te laten groeien in het vormen en uitspreken van hun mening.

Een van de resultaten van het werk binnen ORPHEUS is een 'train de trainer', een methodiekenbundel om professionals sterker te maken in het omgaan met controversiële kwesties binnen een groep. Deze training biedt heel wat inspiratie om safe spaces braver te maken.

METHODE 3 TEGENSPRAAK INBRENGEN IN DE SAFE SPACE

De Antwerpse organisatie Bazzz organiseert geregeld **Meeting Points**⁴⁰, discussiefora waar jongeren identiteitsvraagstukken en maatschappelijke hangijzers in alle veiligheid samen bespreken. Het zijn veilige oefenmomenten waar ze in eerste instantie het gesprek met elkaar aangaan, om een volgende keer externen mee te laten discussiëren. De onderwerpen gaan van radicalisering en de impact van sociale media tot gendergelijkheid en seksualiteit.

Ook bij Safe space vzw houden ze maandelijks een **Youth Talk**⁴¹, waarbij telkens iemand wordt uitgenodigd. Iedereen mag zijn mening geven, maar er zijn spelregels: elkaar laten uitspreken, niet aanvallen en niet vertrekken van het idee dat enkel de eigen waarheid de juiste is. Ook dit zijn momenten van oefening en van confrontatie met een externe mening.

Een stap verder is het introduceren van buitenstaanders en van andere visies en argumenten in de safe space. Op die manier worden jongeren uitgedaagd om met meer diepgang in de onderwerpen te duiken, sterkere argumenten te verzamelen en steviger in de discussie te staan. En dat nog steeds in alle veiligheid. Het kan ook een aanzet zijn om de juiste strategie te bepalen voor de volgende stap: de deuren van de safe space opengooien en naar buiten treden met een mening of actie. Jongeren kan je immers niet zomaar in het publiek debat smijten, dat zou schadelijk kunnen zijn voor hen en voor wat ze onder de aandacht willen brengen.

Dit soort processen begeleiden is niet evident. Daarom ontwikkelde ORPHEUS naast de eerder vermelde train de trainer rond controversiële kwesties nog andere trainingen rond het versterken van sociale binding en groepsbinding bij jongeren, rond het omgaan met uitingen van jongeren- en tegencultuur en rond mediawijsheid.

METHODE 4 PUBLIEK GAAN

Jong Gent in Actie (JGIA) is een Gentse organisatie voor jongeren in kwetsbare situaties. Geregeld komen zij samen om problemen waar jongeren op botsen in groep te bespreken. Vervolgens wordt samen beslist of ze met de kwestie naar buiten willen. Zo leefde er bijvoorbeeld nogal wat ongenoegen over de werking van CLB's. Verschillende jongeren waren daarmee in aanraking gekomen en voelden zich onrechtvaardig behandeld. De groep besloot om een perstekst te schrijven en een gesprek aan te vragen met de directeurs van de verschillende Gentse CLB's. Toen het gesprek in laatste instantie afgelast werd, stapten ze rechtstreeks naar de schepen van Onderwijs, die de directeurs dwong om wel in gesprek te gaan. Inmiddels wordt de klachtenprocedure binnen de CLB's herbekeken.

In 2015 vingen jeugdwerkers in Antwerpse wijken signalen op over negatieve beeldvorming door beleidsmakers en meer specifiek over 'etnisch profileren' door de politie. Daarop brachten elf jeugdwerkingen symbolisch honderd jongeren met diverse achtergronden samen onder de noemer **J100**. Hun bijeenkomsten stonden in het teken van ontmoeting, inhoudelijke ver-

dieping, samen oplossingen formuleren en werken aan actie. Jeugdwerkers faciliteerden het proces, maar de deelnemende jongeren mochten zelf de richting bepalen. Tijdens de eerste J100-top in november 2016 kregen jongeren de kans om met politici en politie in dialoog te gaan. Het werd geen gemakkelijk gesprek, maar de J100 vond het van groot belang om politie en jongeren op een rustige manier met elkaar te laten praten. Op straat loopt dat al te vaak mis. Intussen vinden geregeld J100-meetings plaats met 50 tot 150 jongeren en is er jaarlijks een J100-top met nog meer deelnemers.

De laatste stap naar een brave space is publiek opkomen tegen onrecht. Het vraagt moed – vandaar de term brave – om de veilige ruimte te verlaten en te ageren in de publieke ruimte. Nochtans is het spectrum aan mogelijke 'actievormen' zeer breed: van laagdrempelig tot hoogdrempelig, offline of online, van iets 'zichtbaar maken' (bijvoorbeeld met een expositie, muziek of een theaterstuk) via 'verandering eisen' (met een open brief, een petitie, een betoging, een boycot, enz ...) tot 'verandering realiseren' (op kleine schaal zelf de handen uit de mouwen steken om te tonen dat het anders kan). Elke stap die jongeren zetten om publiekelijk omstaanders (vrienden, familie, professionals, scholen, beleidsmakers,...) bewuster te maken van iets dat hen op de lever ligt is een succes op zich. Toch ambiëren jongeren vaak definities van snel succes als 'de politie moet stoppen met boetes uitschrijven' of 'discriminatie moet stoppen'. Dit soort eisen vragen tijd. Democratische processen gaan traag en zijn ook niet altijd meetbaar. Het is belangrijk dat jongeren zich hiervan bewust zijn.

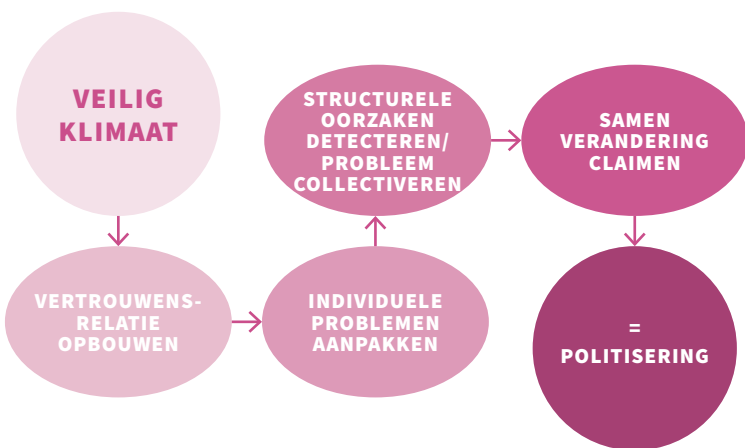
Al deze actievormen in de publieke ruimte noemen we voorbeelden van 'politiserende praktijken'. Op basis van jarenlang actie-onderzoek publiceerde Arteveldehogeschool met steun van ORPHEUS hierover de publicatie GET UP STAND UP, een praktijkboek vol voorbeelden van politisering door jongeren.

Hoewel we vanuit de ORPHEUS proefprojecten stemmen horen dat het concept brave spaces heel boeiend is, zijn vele professionals terughoudend in het ondersteunen van jongeren bij het publiek opkomen tegen onrecht. Daarom is aan GET UP STAND UP ook een training gekoppeld voor begeleiders van jongeren.

OOK EEN BRAVE SPACE MOET SAFE ZIJN!

Ook brave spaces hebben een veilig klimaat en een vertrouwensrelatie tussen jongeren en jeugdwerkers nodig als een absolute voorwaarde om te kunnen functioneren. Tijdens het actie-onderzoek naar politisering in het jeugdwerkerswerk door Arteveldehogeschool bleek dit zeer duidelijk.

Daarom werd samen met jeugdwerkers dit schema ontwikkeld:

Jongeren delen hun grieven enkel binnen een vertrouwensrelatie met de begeleiders en staan pas open voor publieke acties als er basisveiligheid is in de groep en als ze weten dat de professionals hen echt begrijpen. Zonder deze fundamenteen zullen ze niet delen waar ze tegenaan lopen en waar ze van dromen. Het is de taak en de rol van de professional om individuele signalen op te vangen, samen naar verbanden te zoeken en – als jongeren dit willen – politiserende processen op te zetten.

“Gelijkwaardigheid gaat hand in hand met vertrouwen. Ze moeten het gevoel hebben dat we samen aan het strijden zijn. Ze moeten het gevoel hebben dat we er samen voor gaan, dat we medestanders zijn!

(BEGELEIDSTER JONG GENT IN ACTIE)

Ook de Noorse onderzoeker Haugstvedt wees expliciet op het belang van deze basisopstelling in contexten waar wantrouwen, onveiligheid en polarisering welig tierden. Maar het ‘in vertrouwen’ werken met zogenaamde risicjongeren wordt vaak met argusogen bekeken door politiemensen en beleid-

smakers. Een illustratie hiervan is de getuigenis van Molenbeekse jeugdwerkers, die na de aanslagen in 2016 niet alleen moesten vechten om het verloren vertrouwen van hun jongeren terug te winnen, maar ook zelf in het vizier kwamen van de veiligheidsdiensten.⁴²

Hiermee is de cirkel rond. Safe spaces kunnen uitgroeien tot brave spaces. Maar ook brave spaces hebben een veilig klimaat nodig.

DISCUSSIEBOX

- Zijn er individuele grieven die meerdere jongeren ervaren? Wat doen jullie daarmee? Worden deze (individuele) problemen besproken in groepsessies met jongeren? Waarom wel, waarom niet?
- Waar situeer je de praktijken in jullie organisatie in het spectrum van safe tot brave? Zijn jullie hier bewust mee bezig?
- Met welke vormen van brave hebben jullie geen ervaring? Waaraan ligt dit? De doelgroep? De missie van de organisatie? Druk van overheidsdiensten? De kunde van professionals? De context waarin de organisatie zit?
- Welke ruimte heb je nodig in je organisatie om meer brave spaces te organiseren? Hoe kan de organisatie dit bereiken?
- Hoe kan je een bijdrage leveren tot het publiek uiten van grieven over onrecht en dat samen met jongeren (politisering)? Wat zijn argumenten om dit wel/niet te doen?
- Hoe ga je emancipatorisch aan de slag met jongeren? Wat kunnen jullie als organisatie betekenen voor jongeren met grieven?

CONCLUSIE

Hoewel een **safe space** in de aanvraag van het project ORPHEUS heel eenvoudig stond omschreven als 'een locatie met specifieke activiteiten', werd al bij de start van de proefprojecten duidelijk dat de realiteit heel wat complexer is. Maar niet alleen het creëren van veilige ruimtes, ook het denkwerk daarover was bijzonder boeiend. Ook al is er wel wat controversie in de literatuur, het nut is duidelijk: ze bieden tijd en ruimte aan jongeren om op een veilige manier via gesprek of spel na te denken over problematische ervaringen en ze bieden hen energie om steviger te staan in een samenleving die voortdurend evolueert.

Een belangrijk kenmerk van een safe space is de mate van **zeggenschap** die jongeren krijgen. Eén zaligmakend model is er niet, maatwerk is nodig. Maar jongeren ernstig nemen is essentieel om te verhinderen dat safe spaces geïnstrumentaliseerd worden. Jammer genoeg staan begeleiders van jongeren en hun organisaties vaak onder druk van het preventiebeleid om specifieke doelen te bereiken. Daarom was het een belangrijk inzicht dat het concept safe space niet naadloos aansluit bij het concept preventie. Met bovenaf vooropgestelde doelen werken, geeft te veel spanningen in de vertrouwensrelatie tussen begeleiders en jongeren. Terwijl onvoorspelbaarheid net een logisch en een belangrijk gevolg is van een grote mate van zeggenschap voor jongeren.

Voor jeugdwerkers, leerkrachten en andere professionals betekent het ondersteunen en begeleiden van safe/brave spaces vaak **onzekerheid en zoekwerk**. Velen hebben daar weinig ervaring mee en moeten leren balanceren tussen de beschermende en de emancipatorische dimensie van het pedagogisch werken met jongeren. Zowel overbescherming als het tegenovergestelde, te veel verantwoordelijkheid bij de jongeren zelf leggen, zijn valkuilen. Om dit te doen slagen, moet de ruimte niet enkel voor de jongeren veilig zijn, maar ook voor de begeleider. Dit veronderstelt rugdekking en steun van collega's en organisatie. Niet evident voor veel werkingen met strakke regels, doelen en grenzen.

Ook het concept **brave space** kreeg steun van professionals in de pilootprojecten. Maar in de concrete praktijk was er vaak terughoudendheid. De perceptie van hun eigen rol, het gebrek aan voorbeelden of ervaringen en de organisatiecultuur stellen grenzen. Er zijn weinig praktijken en methoden die professionals hierin ondersteunen. Al zijn er meer en meer werkingen op zoek naar emancipatorische methodieken en willen meer en meer organisaties collectief aan de slag met individuele grieven van hun jongeren. Als dat gebeurt kunnen safe spaces uitgroeien tot broedplaatsen voor emancipatorische en politiserende processen. Tot brave spaces waarmee jongeren hun plek opeisen als volwaardige burgers in onze democratische samenleving. Als deel van de oplossing, niet van het probleem.

EINDNOTEN

¹ Deze definitie is het resultaat van een combinatie van inzichten uit (1) het **model van Hafez & Mullins** (2015) waarbij we het samenspel van drie (offline en online) risicofactoren voor gewelddadig extremisme aanpakken door: het versterken van positieve netwerken voor jongeren; het aanbieden van legitieme kanalen voor het publiekelijk uiten van grieven; het bevorderen van inclusieve alter-narratives over de samenleving en (2) **het integrale preventiepiramidemodel van Deklerck** (2006) waarbij we (safe spaces) gesitueerd wordt op het algemene niveau met een positief effect op fundamentele preventie.

² Weyns, W. (2021). *Wie wat woke? Een cultuurkritische benadering van wat we onrechtvaardig vinden*. Pelckmans.

³ Arao, B. & Clemens, K. (2013). *From Safe Spaces to Brave Spaces: A New Way to Frame Dialogue Around Diversity and Social Justice*. In L.M. Landreman, *The Art of Effective Facilitation: Reflections from Social Justice Educators* (pp.135-150). Sterling, Virginia: Styles Publishing, LLC.

⁴ Claeys, E., Flachet, T., Moustatine, A., De Backer, M., Collectief Bim (2019). *Radicalisering, Donkere spiegel van een kwetsbare samenleving*. Academia Press, pp. 101 e.v. waarin jongeren en jeugdwerkers verslag doen van intense teruggetrokken gespreksdagen in de Ardennen waar ze hun ervaringen betekenis konden geven in een zeer veilige ruimte.

⁵ Maly, I. (2018) *Nieuw rechts*. Antwerpen, Epo Uitgeverij.

⁶ Zie o.a. Willem Schinkel, *De Nieuwe Democratie* (2012) of Dirk Geldof (2006). *Welzijn in Dienst van veiligheid* (Sociaal.net).

⁷ Voor meer informatie verwijzen we naar het evaluatierapport van werkpakket 1 *Offline safe spaces*: <https://www.orpheus-project.eu>

⁸ Hiervoor werden enkele tools ontwikkeld in ORPHEUS: www.orphesusproject.eu/nl/toolkit-nl/wijs-me-de-weg.

⁹ De druk en externe sturing die jeugdwerkers of leerkrachten ervaren is niet zo vreemd aan het gevoel die jongeren hebben die eveneens onder druk staan, bijvoorbeeld in de publieke ruimte. En bovendien zullen ook organisaties, scholen en jeugdwerkingen in toenemende mate druk ondervinden van subsidiërende instanties. Die gemeenschappelijkheid hoeft niet per se een probleem te zijn maar kan verenigen. Whose side are you on?

¹⁰ Sieckelincx, S. (2017) *Reradicaliseren: Ronselen voor een betere wereld*. Lannoo Campus, Leuven.

¹¹ Voor een uitgebreide bespreking van dit, verwijzen we naar: Van Bouchaute, B., Vanhove, T., Görgöz, R., Debaene, R., Kerger, D. (2017). *Deradicalisering als uitdaging voor het jeugdwelzijnswerk*. Gent: Arteveldehogeschool. www.arteveldehogeschool.be/sites/default/files/projectfiche/syntheserapport_pwo_deradicalisering_als_uitdaging_voor_het_jeugdwelzijnswerk_-_definitief.pdf

¹² Ibidem.

¹³ Schinkel, W. (2009). *De nieuwe preventie. Actuariële archiefsystemen en de nieuwe technologie van de veiligheid*. Krisis, tijdschrift voor actuele filosofie, p. 3.

¹⁴ Zie Van Bouchaute B e.a. (2017), o.c.

¹⁵ Het ORPHEUS preventiemodel is een eigen adaptatie van Deklerck, J. (2006). Onveiligheid integraal aanpakken: de 'preventiepiramide'. *Tijdschrift voor veiligheid*, 5(3), 19-37.

¹⁶ Fraser, N. (2005). *Reframing justice in a globalizing world*. *New Left Review*, 36, 69-88 & Fraser, N. (2008). *Abnormal justice*. *Critical Inquiry*, 34 (3), 393-422.

¹⁷ Hafez, M. & Mullins, C. (2015). *The radicalisation puzzle: A theoretical synthesis of empirical approaches to home-grown extremism*. *Studies in Conflict and Terrorism*, 38, 958-975.

¹⁸ Van Bouchaute, B. e.a. (2017), o.c.

¹⁹ Colaert, L. (Red.) (2017). *'Deradicalisering' Wetenschappelijke inzichten voor een Vlaams beleid*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.

²⁰ Kastit, I., & Henkens, N. (2017). Het is niet de taak van het jeugdwerk om te waken over de veiligheid van de samenleving. *Knack*.

²¹ Sieckelincx, S. (2017) *Reradicaliseren: Ronselen voor een betere wereld*. Lannoo Campus, Leuven.

²² Scheper-Hughes, N. & Bourgois, P. (Eds.) (2004). *Violence in war and peace*. Blackwell. Met deze anthologie van studies naar geweld, onderbouwen de redacteurs de these dat mensen pas naar geweld grijpen als laatste redmiddel.

²³ www.capitalbelgium.be.

²⁴ Chaleff, I. (2009). *The Courageous Follower. Standing Up For & To Our Leaders*. (3d Ed.) Berrett-Koehler. Ira Chaleff inspireert nog steeds het jeugdwerk in het door paramilitaire groepe-

ringen geteisterde Noord Ierland en observeert dat leiderschap in sociale verandering niet slaagt zonder zeer bekwame ondersteuning.

²⁵ www.radarmechelen.be

²⁶ www.r-newt.nl

²⁷ www.ceapire.be/safe-spaces#draaiboek

²⁸ www.r-newt.nl

²⁹ www.rojm.be

³⁰ www.ellavzw.be

³¹ www.stanleycenter.org/publications/peace-in-our-cities

³² Clark-Parsons, R. (2017). *Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online*. *New Media & Society*, 20(6), 2125–2144; The Roestone Collective. (2014). *Safe Space: Towards a Reconceptualization*. *Antipode*, 46(5), 1346–1365.

³³ Lewis, R., Sharp, E., Remnant, J., & Redpath, R. (2015). 'Safe Spaces': *Experiences of Feminist Women-Only Space*. *Sociological Research Online*, 20(4), 105–118.

³⁴ Khan, H.H., Adriaensens, I., Schuermans, T., Cools, J. (2021) *Safe spaces zijn noodzakelijk maar geen wondermiddel* <https://sociaal.net/achtergrond/safe-spaces-zijn-noodzakelijk-maar-geen-wondermiddel>

³⁵ Hess, D. & McAvoy, P. (2015). *The political classroom. Evidence and ethics in democratic education*, New York/London: Routledge. www.thepoliticalclassroom.com

³⁶ Soja, E.W. (1996) *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other Real and Imagined Places*. Maiden, MA: Blackwell.

³⁷ Dit denken over agonistisch burgerschap waarin we tegenstellingen omarmen als een kenmerk van een vitale democratie zonder elkaar te bestrijden als vijanden, is gebaseerd op de Belgische politiek filosoof Mouffe, C. (2005). *On the political*. London: Routledge; Mouffe, C. (2013). *Agonistics: Thinking the world politically*. London: Verso Books.

³⁸ https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20200503_04943328

³⁹ www.zonen050.com

⁴⁰ www.jcbazz.be/meetingpoints

⁴¹ www.safespacevzw.be/youth-talk

⁴² Zie noot 4.

Interreg

2 Seas Mers Zeeën ORPHEUS

European Regional Development Fund

Het project ORPHEUS wil experimenteren met alternatieve vormen van (offline en online) preventie van gewelddadig extremisme bij jongeren.

Centraal in die aanpak staan safe spaces, waarin jongeren werken rond thema's die hen bezighouden en ondersteund worden in het uiten van grieven. Ze zijn zo ingericht dat ze professionals in staat stellen om positief aan de slag te gaan en in plaats van repressief te reageren een pedagogische ondersteuning te bieden.

Eenzijds zijn het besloten ruimtes waar een lab is ingericht voor leerervaringen, met een vrijheid van meningsuiting die in de buitenwereld niet altijd mogelijk is. Anderzijds zijn die veilige ruimtes ook verbonden met die buitenwereld. In die zin is het lab nooit helemaal gesloten. Alle conflicten in de samenleving kunnen gewoon opduiken in de veilige ruimte en jongeren gaan er mee aan de slag.

Vanuit die labs is het een kleine stap om die grieven ook publiek te maken in praktijken van politisering met en door jongeren.

Het project ontwikkelt offline en online safe spaces voor en met jongeren. Er zijn video's en een training ontwikkeld voor hen. Voor begeleiders zijn er ook trainingen uitgewerkt over het versterken van veiligheid in safe spaces, omgaan met controversiële kwesties, online geletterdheid en cybercriminaliteit, jeugdcultuur en politisering.

Dit praktijkboek is gekoppeld aan extra online materiaal voor begeleiders en een manual voor hun trainers.

MEER INFO

[www. ORPHEUSPROJECT.EU](http://www.orpheusproject.eu)

DEELNEMENDE PARTNERS

